

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Modstandskampen 1940 - 45

Nr. 1 · Marts 2009

Gestapofanger
Krigssejlere
Modstandsfolk

HORSERØD
FRØSLEV
DACHAU
HANNOVER-STÖCKEN
NEUENGAMME
SACHSENHAUSEN
STUTTHOF
BUCHENWALD
THERESIENSTADT
RAVENSBRÜCK

LANDSFORENINGEN
ERHVERVSHÆMMEDE
FRA FRIHEDSKAMPEN

Modstand - vist nytter det...

Modstandskampen 1940 - 45

Gestapofanger Krigssejlere Modstandsfolk

Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen

Formand: Alfred Andersen,
Bregnevej 7, 2.4, 5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.
Næstformand: Mogens Henrik Nielsen,
Nystedvej 14, 4000 Roskilde, tlf. 46 75 77 13.
Sekretær: Kaj Christensen,
Roskildevej 56 B, 3., lejl. 4, 2000 Frederiksberg, tlf. 38 19 68 06.
Kasserer: Birthe Fuglsang,
Strandbakkevej 28, 8250 Egå, tlf. 86 22 40 46.
Elsebeth Amdrup Larsen, Rugmarken 61, 3060 Espergærde

Kammeraternes Hjælpefond

Selvejende institution, stiftet 1945

Forretningsudvalg:
Formand: Produktionschef Martin Frøland,
Ellemosevej 107, 2900 Hellerup. Tlf. 39 68 15 25.
Næstformand: Overvagtimester Warmi Hansen,
Hviddingvej 45, 2610 Rødovre. Tlf. 88 42 90 55.
Sekretær: Aase Beck Eigenbroth,
John F. Kennedys Plads 4, 9000 Aalborg. Tlf. 98 12 32 31.
Kasserer: Skræddermester Poul Brandt,
Engbovej 104, 2610 Rødovre. Tlf. 36 41 33 24.
Giro: 1000 780
Kontorchef Anna-Lise Clausen,
Præstefælledvej 67, 2770 Kastrup. Tlf. 32 51 50 13.

Modstandskampens Bladudvalg

Formand: Alfred Andersen,
Bregnevej 7, 2.4, 5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.
Udvalg:
Peter Eigenbroth, Anne Margrethe Olsen, Kaj Christensen.
Indlæg dækker ikke nødvendigvis foreningens eller redaktionens synspunkter. (Eftertryk tilladt mod kildeangivelse)

Redaktion

Peter Eigenbroth, Ansv. redaktør
Østergade 35, Postboks 56, 9690 Fjerritslev,
Tlf. 98 21 22 00 Fax 98 21 24 31
Mail: peter@fjerritslev-tryk.dk

Abonnement, bladregnskab og annoncer

Anne M. Olsen, Ternevej 39, Snestrup, 5210 Odense NV,
Tlf. 66 16 56 30

Tryk

Fjerritslev Tryk A/S

Pris

200 kr. Udenlandske abonnenter 250 kr.

Næste nummer

er planlagt til juni 2009. Deadline herfor er 15. maj.

Kære Læser

Velkommen til en ny årgang af "Modstandskampen 1940-45" – bladet, der skrives af og for Gestapofanger, krigssejlere og modstandsfolk.

Det er nærværende blad et rigtigt godt eksempel på. Vi har en beretning om krigssejlernes indsats, specielt under Invasionen, og en artikel beskæftiger sig med modstandsorganisationen Holger Danske. Fra en af bladets læsere har vi modtaget en gribende beretning om en jødisk families skæbne under krigen – først med ophold i ghettoen i Lodz og senere, hvor familien bliver splittet under ophold i flere kz-lejre. Og der er også plads til en lille solstrålehistorie om, hvordan en tilfældighed var med til at redde et menneskeliv i en kz-lejr.

Med udgangen af 2008 stoppede en æra for gamle modstandsfolk, idet foreningen Frihedskampens Veteraner ophørte. Det har fået en initiativgruppe til at stille spørgsmålstegn ved, om der er behov for en ny paraplyorganisation, der kan varetage interesser, der relaterer til besættelsestiden. Gruppen inviterer i bladet til medlemskab og til stiftende generalforsamling.

Det skal i den sammenhæng nævnes, at nærværende blad denne gang er sendt til tidligere medlemmer af Frihedskampens Veteraner, og vi håber, at mange finder det relevant at tegne abonnement på "Modstandskampen 1940-45" ved at benytte det vedlagte girokort.

Vi fremsender ligeledes et girokort til de af vore abonnenter, der endnu ikke har betalt for den nye årgang, idet vi beder om, at beløbet indbetales snarest.

Peter Eigenbroth

Foråret så sagte kommer...

og dermed også

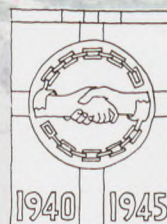
4. maj højtideligheden i Mindelunden

Medvirkende ved højtideligheden er som altid
Hjemmeværnets Musikkorps København
og N.Zahles kor.

Aftenens taler er krigssejler Ejgild Petersen, der
sejlede i allieret tjeneste under hele krigen.
Højtideligheden starter som altid kl. 19.45

Højtideligheden arrangeres
traditionen tro af
Kammeraternes Hjælpefond

www.mindelunden-4maj.dk

Julehøjtidelighed i Mindelunden

*Afpensioneret overvagtimester
Warmi S. Hansen*

Under en tung blygrå vinterhimmel samledes 800-1.000 mennesker i Mindelunden i Ryvangen for at højtideligholde mindet om besættelsestidens ofre for generationer siden.

Afviklingen af mindeaftenen var lagt i hænderne på tidligere kompagnichef i Hjemmeværnet Jørgen A. Leth, som bød velkommen og bad medlemmer af Hjemmeværnet om at lægge blomster og tænde lys på gravene, inden studenter-sangerne sang "Alle træer står så stille". Derefter talte ceremonimester, kammerherre Christian Eugen-Olsen:

Det er en stor ære for mig at stå her i dag i Mindelunden for at holde julealen.

Jeg er født i 1941, og har som sådan ikke oplevet krigen, men alligevel. Over for mit barndomshjem på Maglemosevej ikke langt herfra lå billedhuggeren Axel Poulsens atelier. Jeg husker svagt, at en stor sten blev bragt ind i dette store værksted, så stor, at muren ved porten måtte brydes ned. Kort tid efter besøgte jeg atelieret og så Axel Poulsen arbejde med tryklufsbør for at forme denne sten. Så endelig blev skulpturen færdig, og igen måtte muren brydes ned for at få det færdige resultat ud.

Jeg havde ingen anelse om, hvad den statue skulle bruges til og hvor den skulle hen. Og nu står jeg således foran den smukke statue. Sat til minde om de modstandsfolk, der faldt for Danmark. Moderen med sin faldne søn. Et smukkere mindesmærke kan ikke rejses over det ultimative: "At falde for Danmark".

Og det er netop disse mænd og kvinder, vi i dag vil minde, som gjorde deres pligt. De kæmpede mod uretfærdigheden og overmagten. Det kom til at koste det mest dyrebare man ejer, nemlig livet.

Som formand for Frihedskampens Frednings- og Mindefond er jeg kommet tæt ind på de modstandsfolk, som overlevede 2. verdenskrig. De har fortalt mig om frihedskampen og om de kammerater, der ikke nåede at opleve den 4. maj 1945.

Formålet for Frihedskampens Frednings- og Mindefond er bl.a.

- at værne om frihedskampens bedste traditioner og bevare mindet om de faldne under Danmarks Frihedskamp 1940-45, herunder at orientere om Danmarks frihedskamp og besættelsen 1940-45 gennem informationsvirksomhed samt ved udgivelse og distribution af bøger, blade, artikler m.v. og ved støtte til forskningsarbejde om frihedskampen
- at bibringe de kommende generationer viljen til et forsvar for Danmarks frihed
- at medvirke til at bevare frihedskampens grave og mindesmærker i ind- og udland for eftertiden
- at nedlægge kranse og blomster på frihedskampens mærkedage samt deltage i arrangementer, eventuelt som arrangør, etc.

Aftenens taler ceremonimester, kammerherre Christian Eugen-Olsen.

Som man kan se af fondens formål er den rettet mod ikke mindst de der mistede livet og mindet om dem. De mistede livet for en sag, de aldrig var i tvivl om værdien af, en sag, som vi, der i dag lever i et frit Danmark, er dem yderst taknemmelige for. De kæmpede mod besættelsesmagten, mod samarbejdspolitikken, og de kæmpede for et frit demokratisk Danmark. Deres indsats medførte, at vi efter befrielsen og afslutningen af 2. Verdenskrig blev regnet blandt de "rigtige".

Modstandsbevægelsen blev benævnt "Second to none", og deres indsats vaskede Danskens plettede ry rent. Vi er dybt taknemmelige for den indsats, der blev ydet, og Danmark vil altid være dem, der mistede livet, en stor tak skyldig.

Man skulle tro, at med denne krig endte alt ondt, og at vi herefter kunne leve i fordragelighed.

Men kampen for demokratiet og en verden, hvor mennesket frit selv kan træffe sine beslutninger om tro og handling, fortsætter desværre stadig. Danmark er i dag i krig for disse principper i Irak og Afghanistan. Og også her mister vi brave danskere. Men ligesom dengang er nutidens soldater ikke i tvivl om, hvad de gør, at det kan blive med livet som indsats.

De kæmper for det, vi holder så meget af, et frit Danmark i en fri verden, hvor mennesket frit kan tænke, handle og leve uden terror og udemokratisk indgriben.

Vore faldne modstandsfolk, vore faldne nutidige soldater har ikke ofret deres liv forgæves. Vi er dem en stor tak skyldig.

"Æret være deres minde".

Jeg ønsker alle en rigtig god jul.

Efter talen fulgte kransenedlægningen, inden studenter-sangerne sluttede med at synge "Guds fred med vore døde" og alle sang "Altid frejdig når du går".

Dansk deltagelse i Overlord

Af Erik Kragelund

Overlord var kodenavnet på invasionen i Normandiet den 6. juni 1944.

Emil Blytgen-Petersen var redaktør af bladet "Frit Danmark" i England, og i januar 1944 blev han af BBC spurgt, om han ville deltage i invasionen af det europæiske kontinent. Han rådførte sig med formanden for det danske råd i London, Christmas Møller og begge var enige om at tilbudet skulle besvares med ja.

Desværre blev dette arrangement ikke til noget, så han søgte at blive akkrediteret i egenskab af redaktør af "Frit Danmark". Han henvendte sig til krigsministeriet, og i løbet af 48 timer blev han akkrediteret af SHAFE som handelsflådekorrespondent. Hans skulle afsted med en Mærsk båd fra Swansea. Han skulle skrive under på et dokument om, at hvis han blev slået ihjel eller druknede, kunne han ikke gøre krav på nogen art af medlidenhed hos Hans Majestæts regering. Det var V-artiklerne, som alle søfolk også måtte skrive under på. Det danske skib han var med, deltog i sin tredje invasionsoperation, det var med i Nordafrika og det var med i Italien.

Efter den første rejse gjorde Emil Blytgen-Petersen en anden rejse til Normandiet med det norske skib LYSAGER V, sammen med den norske krigsfotograf O.F. Backer. Det var skibets fjerde tur til Normandiet, og skibet var lastet med 80.000 benzindunke, de såkaldte "Jerry Cans". Hjemturen var med skibet AVANCE fra Korsør.

Den første fase af Overlord var transport af soldater og materiel over havet. 30 "danske" skibe deltog i invasionen, 24 under Dannebrog. AARØ, der senere forliste, ALF, der i lasten havde 450 millioner i dollars, AVANCE, BRYNHILD, FANØ, FYLLA, GRENA, KNUD, LILLEA, LILLIAN, MARIANNE, MARS, SKAANE, SKAGEN, SKJOLD, SØBORG, THYRA III, TOMSK, TUREBY, ULRIK HOLM, VALBORG, GUDRUN MÆRSK med amerikanske soldater og benzin i dunke, KIRSTEN MÆRSK. Fire skibe var under Panama flag, ALLAN, A DALE (Ex. Nordvest) som senere blev torpederet, CAVALCADE (Ex.

Gertrude Mærsk), LOOKOUT (Ex Anna Mærsk) sænket, MANUEL (Ex. Nordpol). To skibe var under engelsk flag, men med danske officerer og mandskab, EMPIRE BEATRICE, et erstatningsskib, sænket, FORT ST. CROIX, et erstatningsskib bygget i Canada, også med dansk besætning, leder af flere konvojer fra Tilbury til Arromanch. Der var ialt 4.000 handelsskibe der deltog.

På Omaha Beach gik det meget hårdt til. Kaptajn Axel Matiasen på AVANCE fortalte, at han havde svært ved at finde hvor han skulle ind. RAF havde bombet hele invasionsområdet, og der var intet at navigere efter.

Erik Christiansen ombord på s/s Fort St. Croix beretter: "Den 3-4 juni lastede vi kanoner og vogne samt de soldater der skulle betjene dem i Tilbury Dock. Vi fik et brev fra Eisenhower der ønskede os held og lykke. Da vi var ud for Dover var der kraftige eksplosioner, det var tyskerne der beskød os fra Frankrig. De motortorpedobåde, der skulle dække os med røg, var forsinkede. Kl 6 om morgenen var vi ved Arromanch, og vi hjalp soldaterne med at losse deres grej i LTC landgangsbåde. Nu havde vi krydsere der kunne beskyde tyskerne, når de åbnede ild. Når der var luftangreb, var jeg lader ved 4-tommer

kanonen agter, også vi skulle lave en ildkasse oppe i luften, så de tyske flyvere ikke kunne komme igennem.

Store betonsænkekasser blev sejlet over kanalen og sænket for at danne en kunstig havn, kodenavn Mulberry, hvor de større skibe senere kunne losse tungt materiel. Gamle skibe blev sænket som bølgebrydere. I dagene indtil denne havn var færdig spillede de fladbundede danske skibe en stor rolle. Efter at have kastet anker til søs sejlede de op på stranden ved højvande, til de rørte bunden. De begyndte at losse med det samme i amfibiske køretøjer, "ænder" (Ducks), som også fortsatte med at tage de lette dele af lasten, da skibet stod på grund.

Der blev lagt en rørledning til benzin fra England til Normandiet, kodenavn Pluto. Da den kom i brug blev der pumpet 4000 tons flydende brændstof fra England til Frankrig. Indtil den kunne bruges var de danske skibe med til at fragte benzin i dunke, som også blev løst over i "ænder".

Flere af skibene var ikke alene med på selve D Dag, men lavede i de efterfølgende dage flere rejser frem og tilbage med materiel og tropper fra England. Fleres skibe havde inden invasionen fået installeret løftegrej til tunge tanks. Dæk og lastrum blev ombygget, så der

Blytgen-Petersen hjælper med at losse til et engelsk amfibiekøretøj.

rlord

kunne fragtes soldater, militært udstyr, brændstof og forråd. I de første 6 dage blev 326.000 tropper landsat med 54.000 køretøjer og 100.000 tons udrustning.

Mange af de danske skibe havde sejlet under engelsk flag i flere år. Der var 245 skibe uden for Danmark den 9. april, bemanded med 6300 danske søfolk. Søfolkene blev spurgt, om de ville sejle for de allierede eller om de ville interneres? Kun få valgte at blive interneret, og de ca. 4000, som var under britisk kontrol, kom ud at sejle ret hurtigt under det engelske flag og til en lavere hyre. På grund af den vigtige indsats som de bidrog med til den allierede krigsførsel, fik de juledag 1943 lov til igen at føre Dannebrog. Dette blev programmeret på højeste plan fra de allieredes hovedkvarter. Der var ingen direkte forbindelse med begivenhederne den 29. august 1943 i det besatte Danmark.

128 af de 245 skibe blev sænket under krigen, og 962 af de 6300 søfarende på udeflåden kom heller ikke hjem. Søfolkene var den befolkningsgruppe, der led de største tab, i alt omkom 2341 danske søfarende under krigen. Over 100 var endnu ikke fyldt 17 år, de levede som drenge, men døde som mænd. Allerede før den 9. april 1940 var 29 forsvarelseløse danske skibe blevet torpede-

Mindesmærket i Normandiet med Dannebrog og det franske flag

ret, og 386 danske sømænd havde mistet livet.

Der var omkring 800 danske på de skibe der deltog i invasionen, desværre er der ikke akkurate tal på hvor mange der omkom, det menes at tallet er omkring 20.

De danske søfarende sejlede under Dannebrog, men de var ikke rigtige allierede af den grund. Neutrale var de heller ikke. Hvad var de så? Det var et problem for Hans Majestæt Kong George VI, da han skulle tale ved Underhuset i november 1944 og takke dem, der havde bidraget til Overlord. Kongen sagde:

"Alt dette kunne ikke været gennemført uden den strålende tapperhed, som er udvist af vore søfolk og dem fra de forenede nationer og fra Danmark".

Et år tidlige havde den norske digter Nordahl Grieg skrevet om søfolkene på den danske udeflåde, at de var under navnløshedens bitre kår. Nu, i Kong Georgs tale, blev deres navnløshed vendt på hovedet. Englændere, amerikanere, nordmænd og polakker havde bidraget til Overlord. Som de eneste blev de danske søfolk nævnt ved navn.

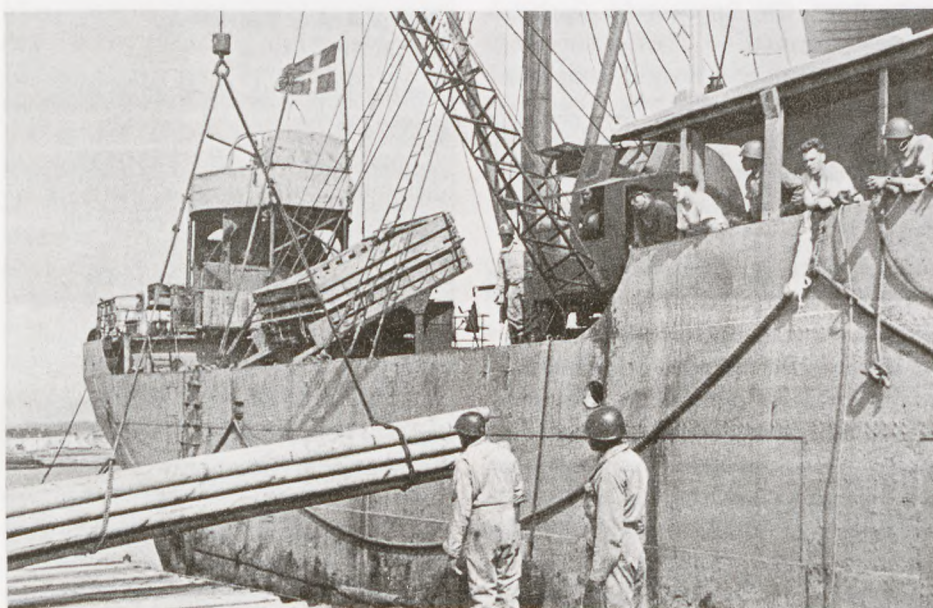
Dansk mindesmærke

I dag kan man besøge Normandiet med de brede strande og det mægtige tidevand. Overalt bliver man mindet om den store kamp. Der er kirkegårde, museer og monumenter.

Da 40-års dagen nærmede sig henvendte redaktør Emil Blytgen-Petersen sig til Jørgen Barfod, som var leder af Frihedsmuseet. Redaktøren gjorde opmærksom på at der ikke var noget mindesmærke for de danske søfolk i Normandiet.

Jørgen Barfod henvendte sig til De Allierede Danske Våbenfæller (DADV). Der blev dannet en komité med Prins Henrik som protektor for en landsindsamling til et mindesmærke. Billedhugger Svend Lindhart (1898-1984) blev valgt til at udføre opgaven. I januar 1984 var Jørgen Barfod i Normandiet, hvor han blev godt modtaget af konsul Bent Andersen ved den danske ambassade i Paris. De besøgte borgmesteren i Saint Marie-du-Mont, der viste stedet for monumentets placering.

Komitéen fik tilladelse til indsamlingen. Der blev fremstillet et mærkat i frihedsbevægelsens blå-røde-hvide farver. De kostede 10 kroner stykket. Ind-

Avance lossers olierør. Dette foto blev motivet for et frimærke maj 05

Inskriptionen på mindesmærket i Normandiet, bemærk revnerne.

samlingen tilvejebragte halvdelen af de 500.000 kr., der skulle bruges.

Det var en højtidelig dag ved indvielsen den 6. juni 1984, og Prins Henrik deltog sammen med forsvarsminister Hans Engel. Det var Prins Henrik som foretog indvielsen. Prinsen sagde, da han afslørede mindesmærket: "Danske søfolk gjorde her en bemærkelsesværdig indsats for deres land. En indsats der er værd at mindes. Det er mit håb, at dette monument i al fremtid må stå for evnen til at kunne, viljen til at ville og modet til at handle".

"Hele verden ventede spændt på det afgørende stød, som skulle bringe tyranniet til fald", sagde forsvarsminister Hans Engel, da han talte på fransk og fortsatte: "- Og så kom det endelig med sønderknusende kraft i det tidlige morgengry den 6. juni 1944 her på Normandiets kyst. En armada af skibe pløjede sig stød gennem den engelske kanals grå, krappe bølger. Den frie verden havde endelig sluppet sine kræfter løs. I række efter række kom skibene dampende i brede sejlrender i en formation på over 30 kilometers bredde. 2700 skibe af alle mulige slags. Over skibene svævede spærreballoner, og jagereskadriller buldrede under skyerne. Langs flankerne af hele dens mylder af soldater, kanoner, kampvogne, motorkøretøjer og forsyninger lå en kæde på over 700 krigsskibe. I løbet af nogle timer var den berygtede atlantehavsvold gennembrudt og et stærkt allieret brohoved etableret på fransk jord. De underkuede folk fyldtes med jublende glæde" --

Monumentet står ikke langt fra et andet danske mindesmærke. Det lille Sainte Madeleine kapel, som blev bygget af en kristen dansk viking i 900-tallet. Kapellet blev ødelagt under inva-

sionen men er nu genopbygget af franskmændene.

Det er svært for dem, der ikke oplevede besættelsen, at forstå, hvor betydningsfuld vore kammeraters indsats var, og hvorfor vi til stadighed må værne om deres minde. De blev tvunget til at ofre livet for det, de satte højest, et liv i frihed, den frihed som vi andre oplever.

I anledning af 60 års dagen for Danmarks befrielse den 5. maj 2005 ville Postvæsenet udgive relevante frimærker, oplyste de til 5. maj komiteen i Statsministeriet. De valgte krigssejlerne, og vi blev bedt om at sende billeder til forslag. To forslag blev accepteret, det ene viser skibe i en konvoj og det andet viser s/s AVANCE der lossede materiel på stranden i Normandiet, både Dannebrog og kanonerne på skibet kan tydeligt ses.

For få år siden blev det opdaget at mindesmærket var i dårlig stand. En initiativgruppe blev dannet for at få det restaureret. Ole Rønnest fra initiativgruppen beretter:

Frihedskampens Frednings- og Mindefond er gået aktivt ind i restaurering og bevarelse af mindesmærket ved Utah Beach i Normandiet for 800 danske søfolk, der deltog i invasionen i juni 1944.

Selve restaureringen vil finde sted i to omgange.

Først vil statuen, d.v.s. selve soklen og bronzestatuen, blive restaureret. I stedet for de nuværende bogstaver på teksttavlen, hvoraf nogle er faldet af eller fjernet, er der lavet en bronzetavle med samme tekst og bogstavtyper til opsættelse på fronten af soklen. Dele af soklen vil blive genopbygget med nyt materiale. Navnet på billedhuggeren og skaberen af monumentet, Svend

Lindhart, vil blive påført nederst på den nye teksttavle. Statuen vil blive renset.

I anden omgang er det planen at restaurere belægningen på området, så monumentet vil fremtræde smukkere end i dag. Den nuværende informationstavle vil blive udskiftet med passende tekst på fransk, engelsk og dansk, og ikke som i dag kun på fransk og dansk.

Frihedskampens Frednings- og Mindefond har allerede været på inspektion ved mindesmærket, herunder taget kontakt med borgmesteren i Saint Marie du Mont. Således arbejder alle hen mod et smukt og varigt resultat. Kulturministeren har givet sin støtte til restaureringsprojektet, og Frednings- og Mindefonden regner med at kunne "genindvie" mindesmærket i forbindelse med 65-året for invasionen.

Der er i dag følgende krigssejlere tilbage som deltog i invasionen:

Erik Egebak, Aarhus, tlf. 86 26 13 18. Erik, pensioneret skibsfører, var elev på skoleskibet Danmark i 1949. Han deltog i invasionen på det amerikanske Liberty skib s/s John Howard.

Erik Christiansen, tlf. 42 23 35 74 var med erstatningsskibet s/s Fort St. Croix, det var under engelsk flag men havde danske kaptajn, danske officerer og danske mandskab. Skibet lastede juni 3 - 4 tanks og kanoner samt de 100 soldater der skulle betjene dem. Skibet blev udpeget som Commodore.
(Erik er nu på Plejehjem)

Børge Anker Reckeweg, tlf. 36 75 08 02.

Benny Flanding, tlf. 46 96 38 36.
(Ret syg)

Thorald Nielsen, tlf. 32 53 04 45. Thorald var også en af eleverne fra skoleskibet Danmark i 1940. Erik var tidligere blevet torpederet 2 gange med danske skibe under engelsk flag. Han var med s/s Tomsk i Normandiet.

Frio Schwaner, tlf. 75 52 15 02. Frio var med en mindre amerikansk speciel bygget benzin tankbåd der kunne gå op i de mindre floder i Frankrig

Evald Brinck, Eskaervej 15, Troense, 5700 Svendborg

Skal Mindeankret i Nyhavn flyttes?

Der findes også andre opgaver end bevarelsen af Mindelunden i Ryvangen for Modstandsbevægelsen. Det mener mange og ikke mindst Krigssejlerne, der allerede umiddelbart efter 9. april og tyskernes besættelse af Danmark valgte at gå i allieret (USA, England og Frankrig)'s tjeneste.

Der var omkring 6300 søfolk uden for Danmark den 9. april 1940, og af dem valgte 93% at sejle for de allierede, det er 5859 søfolk, der blev allierede krigssejlere, deraf kom 4000 igennem

Newcastle, England, under krigen. 128 ud af de 245 danske skibe, der var udenfor Danmark, blev sænket af Hitler-regimets U-både, slagskibe, Stukas Dive bombemaskiner eller var på anden vis ofre for den tyske krigsmaskine.

962 danske søfolk på udeflåden blev ofre for disse krigshandlinger, og allerede før 9. april, umiddelbart efter krigens udbrud 3. sept. 1939, da England og Frankrig havde erklæret Tyskland krig, blev 29 forsvarsløse danske skibe

torpederet, og 386 mistede livet, mens de som neutrale skibe sejlede forsyninger til det kulderamte Danmark. Der var isvinter 1939/40.

Den 29. aug. 1951 blev mindeankret, fregatten Fyen's hundrede år gamle stokanker, afsløret og blev siden renoveret af Sømændenes Forbunds Mindefond til mindehøjtidelighederne den 5. maj 2005. Så er der mange der spørger, om det nu også er en værdig plads for Mindeankret, i Nyhavn, hvor fulderikker end ikke undlader at forrette deres nødtørft op og ned af ankret, hvor affald får lov at ligge og flyde, hvor der på Nyhavns festdage bliver rejst øltelte, med ankret som baggrund.

Hvor skal det så placeres? Der er fremkommet flere forslag, Churchillparken ved den engelske kirke, der vil give en fin relation til det allierede tilsnit fra krigens tid, i øvrigt var det premierminister Winston Churchill, der i sine erindringer skrev: "The only battle I was afraid of losing was the battle of the North Atlantic". - Slaget om Nordatlanten var det eneste slag, jeg var bange for at tabe.

Det igen viser den store betydning, Krigssejlernes indsats under 2. Verdenskrig betød for de allierede og for Verden.

*Pens. flyvenavigator
Arne Glinsvad,
Krigssejler 1940-46*

- og om samme emne har "Modstandskampen 1940-45" modtaget et indlæg fra Erik Kragelund:

Der er mange der er interesseret i at Mindeankret bliver flyttet til et andet sted. En ny placering kan måske være på Langelinie, ved Churchillparken eller foran Operahuset på Holmen.

Pladsen ved Nyhavn bliver ikke holdt ren. Fulderikker bruger pladsen. De grønne cykelbude bruger pladsen. Når der er ølfest i Nyhavn bliver der sat øltelte op nær ankret osv. osv.

Mindehøjtidelighederne i Nyhavn begyndte den 5. maj 1946 kl. 11.30 ved det prunkløse grankors, der for enden af Nyhavn var rejst for at minde de søfolk, der mistede livet under krigen. Kronprins Frederik, admiral Vedel og overborgmester H.P. Sørensen var til stede. Kaptajn Røder holdt hovedtalen.

Det var Frihedskampens Veteraner, der rejste dette grankors på Kong Christians 75 års fødselsdag den 26. sept.

1945, men det var først og fremmest redieret J. Lauritzen, der holdt den smukke tradition vedlige og gennem årene bar en væsentlig part af udgifterne til de forskellige mindekors.

Den 29. august 1951, på 8 års dagen for Danmarks brud med de magthavende, afsløredes Mindeankret.

Der havde været langvarige forhandlinger om mindets art og placering. Københavns kommune ønskede ikke at afgive pladsen i Nyhavn, de forsøgte at få mindesmærket placeret uden for byen. Denne handling blev mødt med protest. Det var først efter endeløse diskussioner, at søfartsorganisationer, som havde befolkningens sympati, fik gennemført at pladsen skulle være i Nyhavn.

Mindekorset kom ikke, som de fleste havde tænkt sig, til at bestå af et mar-

morkors. Det blev til fregatten Fyen's 100 år gamle stokanker.

Indvielsen fandt sted kl. 8 om morgenen, der var ikke udsendt særlige indbydelser. Alligevel kom der en stor menneskemængde. Borgmester Johannes Hansen lovede, at det altid ville blive holdt i en stand, der var det værdigt.

Mange har udtalt forundring over, at det danske samfund ikke har ofret noget mere synligt til at vise taknemmelighed mod de faldne søfolk. Mange kritiserede det og udtalte, at det naturligvis var billigt at bruge dette gamle anker. Det havde ligget på Holmen i årevis og havde kun metalværdien.

Men måske er ankret i sin enkelhed det smukkeste symbol på disse søens mænd.

Erik Kragelund

Sagnet om Holger Danske blev

Af Erik Heimann Olsen

Dybt nede i Kronborgs kassematter står en stor, tung skulptur. Det er sagnhelten Holger Danske, om hvem det siges, at hvis Danmark kommer i nød, vil han vågne op og redde landet.

For nogle år siden blev den gamle skulptur renoveret. Ved genindvielsen mødte en lille gruppe modne gæster op for at hilse på den fornyede sagnhelt. De bar frihedskæmperarmbind, for de var veteraner fra modstandsorganisationen "Holger Danske", der under besættelsen overtog sagnheltens indsats for at kæmpe for Danmarks frihed.

Gang i sabotagen

Sabotagen i Danmark begyndte så småt i 1942. Pionererne var bl.a. den kommunistiske gruppe BOPA med bl.a. tidligere frivillige fra den spanske borgerkrig (1936-39), altså folk med krigserfaring.

I foråret 1943 dannede en kreds af borgerlige frivillige fra den finske vinterkrig 1939-40 deres egen sabotagegruppe, de kaldte den Holger Danske (HD). Mens BOPA var centralt ledet af DKP, må HD opfattes som tre forskellige organisationer, HD I, HD II og HD III.

HD I efteråret 1943

HD I's kerne var medlemmer af foreningen "Nationalt Værn" og Finlandsveteraner, borgerligt og nordisk orienteret. Begyndelsen var illegal bladvirksomhed, fra efteråret 1942 i samarbejde med "De frie Danske" også sabotagevirksomhed.

Udgangspunktet var forretningen "Stjerneradio" i Istedgade på Københavns Vesterbro, allerede kendt for sine vinduesudstillinger og radioudsendelser fra England transmitteret ud på gaden med højttalere. Indehaveren var Carl Munck og bestyrer "Tom" Søndergaard. I alt blev det til ca. 20 sabotageaktioner, især mod værnemagervirksomheder.

De to sabotagegruppers politiske udgangspunkter var altså vidt forskellige, men ved mange lejligheder var der kontakt og samarbejde mellem dem, f.eks. i aktioner og om sprængstof og våben. Det fremgår således af gruppens aktionsliste, at HD I's allerførste aktioner, den 7. og 15. maj 1943, foregik sammen med BOPA.

Højdepunktet for HD I's ca. 20 aktioner var sprængningen af Forum i København, der skulle bruges til indkvartering af tyske tropper, en opsigtsvækkende aktion, der bidrog til 29. august 1943. Ved sprængningen kom Søndergaard ved et uheld alvorligt til skade (han døde af den i februar 1946), så han og de øvrige medlemmer undtagen Jens Lillelund rejste til Sverige. Nogle af gruppens medlemmer vendte for en tid tilbage til sabotage i Danmark, men derefter var det slut med HD I, der tilsammen havde talt under 20 mand.

HD II – efteråret 1943 til sommeren 1944

Lillelund var derefter den eneste tilbage i Danmark og opbyggede en ny gruppe med "John" (Svend Otto Nielsen) som fremtrædende medlem. Efter 29. august 43 var Gestapo kommet til Danmark, og livet var blevet farligere for sabotørerne. Kontakten til SOE blev genoprettet med adgang til sprængstof og instruktører, og i oktober var grup-

virkelighed under besættelsen

pen i aktion, men blev hurtigt revet op. Nye grupper kom til, bestående af bl.a. kadetter og kornetter, som havde fundet sammen under tyskernes interne-
ring 29. august af forsvaret lige til efter deres jødeaktion i begyndelsen af oktober. En af de nye grupper bragte politik ind i arbejdet, medlemmerne var alle fra Dansk Samling (der var blevet repræsenteret i Rigsdagen ved martsvalget 43).

I efteråret og vinteren 43/44 udviklede grupperne mange taktiske fornyelser og udførte over 50 sabotageaktioner. Stikkeriet og angiveriet førte HD ind i likvideringsarbejdet, som sammen med sabotagen blev hovedopgaverne. Fra januar til april 1944 indførte Frihedsrådet sabotagestop – modstandsbevægelsen skulle efter engelsk ønske samle kræfterne om at opbygge en militær styrke af ventegrupper med henblik på en mulig invasion på den danske vestkyst. Aktivitetsniveauet var højt, og førte til mange arrestationer. Lederen Jens Lillelund måtte forlade landet og blev efterfulgt af Jørgen Staffeldt, der blev arresteret og døde i tysk kz-lejr. Aktionerne blev efterhånden få, for gruppemedlemmerne på fri fod blev færre og færre, til sidst var man nede på ca. 20 mand.

Det hjalp på dette, da den unge sabotør Hans Edvard Teglers (han fyldte 20 år på befrielsesdagen 5. maj 45) med ca. 20 mand fra BOPA og flere grupper fra Studenternes Efterretningstjeneste gik ind i HD, hvor de med deres erfaring kom til stå for en væsentlig del af sabotagen. Efter Lillelund og Staffeldt var der skiftende ledere af HD, indtil Lillelund fik reorganiseret ledelsen. Staffeldt, der var Dansk Samling tilhænger, havde repræsenteret HD over for Frihedsrådet, men denne opgave overgik nu til Frode Jakobsen og "Ringene". HD blev derefter ledet af Knud Larsen og O.B. Bertelsen, som varetog kontakten til Frihedsrådet.

HD III 1944-45

Grupperne i HD var i august 44 samlet i 9 faste afdelinger med over 200 mand. Sabotagen lå nærmest stille og likvida-

Spillefilmen "Flammen & Citronen" har gjort de to veteraner fra HD's likvideringsarbejde berømte både herhjemme og i udlandet. Begge var stærkt eftersøgt af tyskerne og mistede livet med kort mellemrum i efteråret 1944.

tioner var få, mange af kræfterne blev brugt på at skaffe våben til det voksende mandskab ved aktioner. Man begyndte at forberede krigens og besættelsens afslutning. Det skete bl.a. ved indretning af en række befæstede villaer, oprettelse af en intern radio-kommunikation og af et forplejnings- og sanitetskorp med feltlazaret, og yngre officerer blev tilknyttet som militærrådgivere. Organisation og ledelse blev strammet og et 5-mandsråd nedsat med de tre kompagni-chefer, den militære rådgiver og HD's leder. Trods arrestationer holdt denne organisation til befrielsen.

Skærpelsen af frihedskampen førte til betydelig stigning i antallet af likvideringer. I de sidste syv måneder skød og dræbte HD ca. 100 personer, deraf dog en del i forbindelse med våbenaktioner. Der var altid mangel på våben, så HD måtte bruge megen tid og mange kræfter på våbenaktioner, en del også på egen fremstilling af Stenguns.

Den 4. maj 45 blev det besluttet udefra, at HD skulle sikre Ingeniørkaserne på Østerbro i København, hvor 1.000 til 1.500 tyske soldater var kaseret. Det var på forhånd en umulig opgave, og kritiske røster har siden set

det som et led i hærens og politikernes ønske om at uskadeliggøre de civile modstandsgrupper. Det kom ikke til kamp, så HD begrænsede sig til at medvirke ved nogle af de mange arrestationer. Den 13. maj hjemsendtes størstedelen af HD, mens andre medlemmer fortsatte en tid i tjenesten og var med ved arrestationer, vagttjeneste mv.

En farlig indsats

HD udførte ialt 151 sabotageaktioner, og mindst 117 af de ca. 400 likvideringer under besættelsen blev udført af HD. I løbet af HD's indsats 1943-45 var i alt ca. 500 aktivt med i det farlige modstandsarbejde. Ved befrielsen regner man med, at styrken var på ca. 400 mand – inkl. nogle få kvindelige medlemmer. Dertil kom mindst 85 hjælpere og 50 personer, som sporadisk deltog i aktioner.

64 HD'ere mistede livet i kamp eller i tysk fangenskab.

Litteraturen om HD er omfattende. Artiklen er især baseret på historikeren Peter Birkelunds tobindsværk "Holger Danske" (2008), se "Bøger" sidst i dette nummer. Værket indeholder en udførlig litteraturliste.

Også jeg havde engang et fæ

Ruth Alton-Tauber var tysk, mente hun selv. Men Hitler-Tyskland mente noget andet, for hun og hendes familie var jøder. Her følger et uddrag af de erindringer, hun skrev straks efter krigen, og som fortæller om den "Sonderbehandlung" hun kun ved held og en sjælden viljestyrke overlevede.

Farvel til vort hjem

Om aftenen den 27. oktober 1941 mellem kl. 22 og 22.30 dukkede to civilklædte Gestapomænd op ved vor dør. De trængte ind i vort hjem med ordene: "I skal evakueres. Gør jer klar. I har en halv time."

Efter at de havde taget vores penge, endog seksårige Michael's lille pung med 30 pfennig, ransagede de lejligheden. De vurderede alt, hvad der var. Særligt klædeskabene og linnedet syntes at falde i deres smag.

Hver af os fik lov at medtage 50 kg bagage – hvis vi kunne bære det. Vore kufferter var hurtigt pakkede, kun det mest nødvendige blev taget med. Alt andet blev tilbage.

Michael er allerede ude i entreen, da han hurtigt forsvinder ind igen, for atter at komme til syne med en teddybjørn under hver arm. De to forblev hans kæreste og mest elskede legekammerater gennem de lange og hårde år, der lå foran os. Det var ikke førend i Auschwitz, de blev taget fra ham.

Vor navneplade, med vore indgrave-rede navne, blev straks fjernet af Gestapomændene. Denne lille detalje bevægede mig dybt. Pludselig gik det op for mig, at vi ikke længere havde hverken hjem eller fædreland.

Min mand, Julius, som blev kaldt Ulli af alle, var diplomingeniør og havde tidligere arbejdet som patent-rådgiver. Men et år tidligere var han blevet tvunget til at forlade denne post

og til at arbejde som bygningsarbejder ved underjordiske konstruktioner. Det var hårdt arbejde, men det slog ham ikke ned. Han kunne udholde hvad som helst, han ville leve.

Turen gik nu til politistationen, hvor mange mennesker i den samme situation som vi allerede ventede.

Samme aften blev vi læsset på store lastbiler og kørt til en synagoge i Lewetzow gaden. Her blev vi i tre dage. Her blev ikke alene indholdet af vore tasker og kufferter, men også vi selv undersøgt fra øverst til nederst. Kvinderne måtte tage alt tøjet af og lægge sig på hænder og knæ, og også mændene blev undersøgt for skjulte genstande. Penge, smykker, ure, fyldepenne, toiletartikler og alt muligt andet blev taget. Papirer, fotografier og identifikationer blev fjernet, alt undtagen det kort, der identificerede os som jøder. Disse blev nu stemplet "Evakueret til Litzmannstadt". Det var på den måde, vi fik kendskab til vort bestemmelsessted (Tyskland havde, efter okkupationen af den polske by Lodz, døbt den om til Litzmannstadt).

Igen blev vi læsset på lastbiler og kørt til nogle jernbanespor tæt ved Grünwald station. Med stort hastværk blev vi læsset ind i det ventende passagertog, og dørene blev låst bag os. Derefter stod toget i 24 timer på åbent terræn ved stationen før afgang.

Tre dage og nætter var vi undervejs i det aflåste tog. Ved ankomsten blev vi hilst med piske og slag. Vor transport på omkring 1.200 personer (det var det tredje tog fra Berlin til Litzmannstadt) blev ført gennem snavsede, nedslidte gader til ghettoen, hvor vi blev indlogeret i en skole i Hohensteinerstrasse. Vi blev indkvarteret i et rum på ca. 4,5 x 6 meter, som vi delte med 43 andre.

Toiletterne, almindeligvis kaldet "svinestierne", var udenfor i skolegården. Vort rum var på tredje sal. Rindende vand og et indendørs lokale til at vaske tøj fandtes ikke. Der var en pumpe udenfor, men vi var i november, og det var iskoldt ude.

Hver aften blev der målt soveplads op til hver person. Dette blev gjort, fordi pladsmangelen medførte endeløse skændier. I rummet ved siden af

blev et barn født i nærværelse af samtlige beboere. Og efter få dage var der ikke et rum i hele skolen uden dødsfald. For hver dag der gik, blev vores hold mindre og mindre. Folk døde som fluer. Det rum i skolen, der blev brugt til at lægge de døde i, var ofte så fuldt, at der ikke kunne være flere.

I maj 1942 blev næsten alle dem fra Berlin, Frankfurt, Hamburg, Düsseldorf, Wien og Prag, som var kommet til ghettoen i vinterens løb, sendt videre. Nogle var glade og sang, det kunne ikke blive værre end her nogen steder. Men de fleste var frygtsomme. De var blevet vant til deres lille soveplads på gulvet, og var bange for enhver forandring.

Skønt nogle af vore venner, der blev sendt bort, lovede at sende livstegn til os, hørte vi aldrig noget. Senere fandt vi ud af, at alle fra ghettoen var blevet sendt til en lejr fire kilometer borte (Chelmno), hvor de blev gasset straks efter ankomsten.

I ghettoen arbejdede vi ti timer om dagen, tit syv dage om ugen. Jeg var meget træt, men vi var unge og kunne klare det. De primitive og usunde forhold, og frem for alt manglen på enerum, var krævende. Man var aldrig alene, når man skulle bruge toilettet eller vaske sig, men vi tog det hele så godt vi kunne – prøvede at se humoristisk på det.

Det sværeste at finde sig i var manglen på mad. Vi var altid sultne, dag efter dag, uge efter uge. Vi blev aldrig mætte. Ingen af os klagede, selv ikke Michael, som bare var syv år. Til hvem skulle vi klage?

Når man stod i kø, var det nødvendigt at passe godt på sine penge. I begyndelsen blev de penge, vi havde arbejdet så hårdt for, stjålet to-tre gange. Men vi lærte af erfaringerne, og Ulli havde ikke længere sine penge i baglommen, i stedet lå de i min pung.

På trods af den evige sult var vi i stand til at leve en temmelig tålelig tilværelse. Vi var sammen og kunne give hinanden moralsk støtte.

Da kom en frygtelig tilskikkelse over ghettoen.

Nedenstående beretning har vi modtaget fra Karl Dester, der opholdt sig i Stutthof under en del af krigen. Han har historien fra Michael Tauber, søn af forfatteren og selv indsat i Stutthof som otteårig dreng.

Rædslernes dage

Det begyndte den 1. sept. 1942. Som altid gik jeg, tidligt om morgenen, til arbejdet på klædefabrikken. Alle de, der skynder sig til arbejdet, ser oprevne ud, endnu mere bekymrede end sædvanlig. Nogle af gaderne er afspærrede. Det er distriktet, hvor hospitalerne ligger. Det jødiske politi står på vagt der. Jeg kan høre gråd og klageskrig. Hvad sker der?

På fabrikken får jeg at vide, at SS natten igennem har tømt hospitalerne. De syge blev kørt væk i store lastbiler. Ingen vidste, hvor de skulle hen, men de fleste frygtede, at vi aldrig ville se nogen af dem igen.

Arbejdere, der boede i nærheden, havde set det hele. De tog de syge direkte fra sengene og kastede dem fra vinduer ned til de ventende lastbiler. De syges tilstand betød ikke noget. De kastede dem op på lastbilerne og ladede dem som kulsække. Ovenpå hinanden, så mange som der overhovedet kunne være.

Ingen kan koncentrere sig om arbejdet i dag. Alle taler om, hvad der er sket om natten, og faren er endnu ikke ovre. Tværtimod er der noget i luften. Men hvad kan vel blive værre, end det der er sket i nat? Jeg kender ikke svaret. Jeg føler bare, at noget endnu værre er på vej.

Om eftermiddagen denne 1. sept. 1942 talte formanden for ældsterådet, Rumorsky, til os. "De" forlanger 20.000 mennesker. "De" kræver alle børn under 10 år. "De" forlanger alle, der er over 65. "De" forlanger alle, der ikke mere er i stand til at arbejde.

Hvis der ikke melder sig tilstrækkeligt, får vi at vide, at hele ghettoen vil blive udsløttet. Hvorfor tager de dog ikke os alle, myrder os alle? Det synes mig tusind gange mere barmhjertigt at lad forældre og børn dø sammen. Men medlidenhed står ikke på dagsordenen. De behøver de fysisk stærkeste blandt os til at arbejde for sig. Når sulten og det hårde slid tager vore sidste kræfter, bliver også vi sendt væk. Selv hører jeg kun de første ord af talen, kravet om vore børn. Min søn, Michael, er syv år gammel! Som jaget flygter jeg og styrter hjem.

Kontrolpost ved indgangen til ghettoen i Lodz.

Jeg måtte tale med Ulli. Så hurtigt mine fødder kan bære mig, styrtede jeg hen til sømfabrikken, hvor han arbejdede. Allerede da jeg var uden for fabrikken, kom Michael, som legede der, løbende og omfavnede mig.

Min mand er i et vigtigt møde, og jeg kan ikke komme til at træffe ham. Det drejer sig om en vigtig søm-ordre til hæren. Hvor ligegyldigt sammenlignet med 20.000 liv. Så tager jeg Michael ved hånden og vi skynder os hjem. Han fornemmer min nervøsitet og spørger hele tiden, om der er sket noget.

Jeg kan ikke længere holde tårerne tilbage. Hjemme tager jeg Michael på skødet, og også han begynder at græde. Jeg knuger ham til mig, og vore tårer flyder.

Ulli, som er gået tidligt hjem, finder os i denne situation. Vi omfavner alle tre hinanden. Også hans øjne er blanke af tårer. Aldrig før, og aldrig siden, har jeg set ham græde.

Ulli kunne fortælle, at selv efter mange møder havde det været umuligt for De ældstes Råd at rokke tyskerne en tomme fra deres krav. Fra denne dag og indtil det hele er gjort, vil fabrikkerne ikke arbejde. Kort efter kom min mor hjem med samme uhyggelige besked. Michael, som heldigvis ikke er klar over, hvad der foregår, leger med

sine elskede teddybjørne. Denne aften talte Ulli og jeg mange timer. Efter at min mor endelig var faldet i søvn, efter meget vriden og venden, tændte jeg et lys. Til slut rejser Ulli sig og går endnu en gang ud for at prøve, om han kan finde en løsning.

Kort efter banker det på døren. En ældre mand kommer ind og giver mig en seddel. Jeg kan se, den er fra Ulli. Jeg er så nervøs, at jeg ikke kan læse et ord, og min mor tager seddelen i sin ligeledes rystende hånd og læser den. Michael er blevet undtaget fra aktionen.

Da Ulli kom hjem, fortalte han mig, at 200 børn var blevet undtaget. De var alle børn af fædre, som var af vital betydning for produktionen i ghettoen. Navnene på disse børn var på en liste udstedt af De ældstes Råd.

Senere på aftenen, da det var bælgmørkt, så jeg mange jødiske politimænd udenfor vort hus. Hele huset er omringet. Aktionen er begyndt. Vi bor i ghettoens udkant. Husene her er de første, der bliver gennemløbet. De uudholdelige lyde af skrig og gråd fylder luften. Børnene trækkes med vold fra deres mødre. Ikke engang i Middelalderen, en tid kendt for sin grusomhed, har noget lignende fundet sted.

Med rystende knæ går jeg ned ad trappen til gaden. Månen oplyser en

Jøder sendes med toget til Chelmnno.

grusom scene. Store lastbiler er stuvet fulde af børn og gamle. Grædende og skrigende går folk rundt om lastbilerne. Mødres og fædres arme rækker ud efter deres børn. Børnene græder efter deres mødre. Det er hjerteskræende, og jeg skynder mig ind i huset igen. Udmattede synker vi om i vore senge, men klokken 5 om morgenen bliver vi vækket af en stemme, der råber "Michael Tauber". Hvad vil de os nu? Ulli kommer tilbage med besked om, at han og Michael må af sted igen, fordi man kontrollerer navnene på listen endnu en gang.

Jeg styrter frem mod ham, men kan ikke få noget spørgsmål frem. Jeg åbner munden, men der kommer ikke en lyd. Så taler Ulli til mig. Roligt og stille, som taler vi om et sygt barn, siger han: "Tag det roligt, Michael kommer tilbage om nogle få dage. Men i den periode hvor aktionen finder sted, må Michael være i et hjem sammen med andre undtagne børn. Der er ingen grund til bekymring. Vær blot taknemmelig for, at vi havde det utrolige held at få lov at beholde vort barn."

Men i denne periode gennemgik vi yderligere pinsler. Siden det antal nazisterne havde krævet, ikke var opnået, kom politiet, ledsaget af SS, to gange tilbage for at finde flere ofre. På afstand hørte vi støj og skud. Så lød det nede fra gaden: "Alle beboere skal komme ud øjeblikkelig. Enhver, der ikke adlyder, vil blive skudt!" Stemmen var gennemtrængende og truende. Jeg ryster for min mors skæbne, men kan ikke

sige det til hende. "De" holder sig slet ikke til de ældre, de har opgivet fra begyndelsen. De har taget børn, ældre end ti år, og mange, mange som ikke var nær 65 år gamle. De regler, vi havde fået opgivet, gjaldt overhovedet ikke.

Da Ulli leder sømfabrikken, ved jeg at de ikke vil tage ham. I stedet bliver jeg hos min mor. Parvis går vi forbi SS-officeren. Han står der, kølig i sin perfekt pressede uniform, og peger enten til højre eller venstre. Til højre betyder liv, til venstre død. Uden overhovedet at vise følelser af nogen art peger han, dem han ikke synes om går til venstre. Nu og da kommanderer han en at dreje rundt for at se, om vedkommende stadig er stærk nok til at arbejde.

Nu er det mors og min tur. Hun kan ikke gå hurtigt mere, på grund af de opsvulmede ben. Jeg tager hende under armen og går forbi SS-officeren, mens jeg smiler skælmensk, i håb om at han så ikke lægger mærke til min mors kondition. Han smiler tilbage og lader os begge gå til højre. Min mor er frelst. Straks efter står Ulli ved siden af os. Vi trykker hemmeligt hinandens hænder. Denne frygtelige stund blev overstået til slut.

Tre dage senere blev vi kommanderet ud igen. Denne gang ikke parvis, men side ved side i en lang række. Denne gang gælder princippet, at hver tiende skal træde frem. Hver tiende skal dø. Denne gang har Ulli og jeg min mor imellem os. Jeg læner mig frem i et forsøg på at tælle, men nerverne er sådan på højkant, at jeg ikke

kan klare det. Jeg tror, jeg er den tiende. Mit blod koger, mine ben begynder at ryste. "Farvel, min elskede familie, alt er slut. Jeg må forlade jer."

Mit blod banker i ørerne. Som langt borte fra hører jeg officerens skærende stemme, da han peger på den fremmede ved min side: "Du der, træd frem!" Ønskede han at lade mig slippe? Havde han talt forkert? Jeg får det aldrig at vide. Vi var igen blevet sparet.

Midt i september begyndte fabrikkerne atter at arbejde og det "normale" liv blev genoptaget. De arbejdsskammerater, der havde undgået deportation og vendte tilbage til jobbet, var svagere end nogensinde. De fleste af dem havde praktisk taget ikke fået mad i hele perioden, fordi gaderne var blokerede og butikkerne lukkede. Vi tre (Michael var stadig ikke hjemme) levede på et pund kartofler, som vi rev og kogte til en vandet suppe.

Syfabrikken, hvor jeg arbejdede, blev flyttet til det største hospital, der var blevet tømt under aktionen. Det lykkedes mig at skaffe min mor arbejde der som rengøringskone. Af samme grund havde Ulli nu Michael til at arbejde på sømfabrikken som lærling. Før han begyndte, fik vi en læge til at attestere, at han var ti år gammel og ikke kun syv. Dette blev foreslået os og var muligt, fordi Michael var intelligent og stor af sin alder. Og snart klarede Michael sit arbejde så godt som nogen anden.

En morgen ventede jeg som sædvanlig at se min mor komme til fabrikken – hendes arbejde begyndte senere end mit. Da jeg gik hjemmefra var hun stadig i vigør, og jeg kunne ikke forstå, hvor hun blev af. Men jeg fik straks en ubehagelig fornemmelse, da hun stadig ikke dukkede op. Og desværre tog jeg ikke fejl. Da jeg kom hjem om aftenen, lå hun til sengs med en brækket hofte. På vej til arbejdet var hun gledet og faldet på den islagte gade. Arbejdere fra sømfabrikken havde bragt hende hjem på en slæde.

Hun ligger begravet på den jødiske kirkegård i Lodz. Uden kiste, kun med et hvidt klæde over sig, blev hun den 8. februar 1943 lagt i den frosne jord. Kun Ulli var med. Han ville ikke, at jeg skulle overvære den triste begivenhed.

Ghettoens udslettelse

I 1943 lykkedes det Ulli at skaffe mig arbejde i hans fabrik som søm-pakker-

ske. Dette blev indledningen til en bedre tid for mig. Dagene gik, den ene lig den anden, i kamp for at opretholde livet. Folk blev hentet ud af husene i nattens løb, sommetider efter lister, sommetider tilfældigt, og blev "evakueret". Hvilket betød, at de blev sendt til krematorierne i koncentrationslejrene. Mennesker blev hængt, pryglet til døde, torteret og myrdet. Ingen af dem var skyldige i noget som helst. Men de var jøder.

En aften i slutningen af juli 1944 kom Ulli senere hjem fra fabrikken end vanligt. Han var åndeløs efter at have skyndt sig alt hvad han kunne, og så snart han trådte ind, kaldte han på os. Vi skulle pakke vore ting øjeblikkeligt. Den del af ghettoen, hvor vi boede, ville blive afspærret kl. 11 om aftenen. Til den tid skulle alle husene være tomme.

I huj og hast pakker vi de mest nødvendige ting. Vi er vant til tumult af alle slags, men jeg er stadig meget bange. Svage som vi er, kan vi knapt bære vore rygsække. Ude på gaden hersker vild opstandelse. Hastende mennesker, grædende børn, og alt sammen i en nat så sort, så man knapt kan se sin egen hånd lige foran øjnene.

Da vi når den plads i ghettoen, vi er blevet tilsagt at finde, spørger vi os selv – hvad nu? Ulli tager Michael og mig til en forholdsvis rolig krog, og forlader os derefter for at skaffe oplysninger. Mennesker, der har mistet forbindelsen med hinanden i mørket, kalder. Tasker og pakker, der er blevet tabt, ligger på gaden. Jeg hører snublen og sværgen.

Sådan går den lange, trykkende nat. Til sidst kommer Ulli tilbage. Alle boliger er overbefolkede. Lykkeligvis vil en mand fra fabrikken huse os. Ulli og jeg sover der på gulvet to nætter, Michael på et bord. Derefter får vi tildelt et lille rum på loftet i den samme bygning. Men knap har vi gjort det rent og er klar til at flytte ind, før vi får at vide, at hele ghettoen skal ryddes.

Store skilte står på ethvert gadehjørne med dette budskab: "Ghettoen skal flyttes til en ny beliggenhed. Fabrikkerne bliver også flyttet, men vil fortsætte arbejdet som i Litzmannstadt". Få dage senere blev nye ordrer sat op. De meddelte, at grupper fra hver fabrik vil blive sendt af sted sammen. Der blev angivet mødested og -tid for hver gruppe. Men igen kom der ingen frivilligt. Så brugte man en anden fremgangsmåde.

Gaderne blev blokeret. Hver dag blev en ny gade gennemført hus for hus. Beboerne blev taget direkte fra husene til lastbiler, der ventede på gaden. Og derfra direkte til toget. Hver gang vor husblok blev gennemført, gemte vi os i et rum ved siden af vort eget på loftet. Det var fyldt med gammelt, støvet raggelse. Vi håbede på denne måde at undslippe deportationen. Vi havde hørt, at der skulle blive 10.000 tilbage i ghettoen, og alle ønskede at være mellem dem.

Disse "aktioner" tog omkring en halv dag, og det var forfærdelige timer for os, og endnu værre for Michael. Vi lå fladt på gulvet, gemt under alt ragelset, og måtte ikke give en lyd fra os. Som vore hjerter slog, når vi hørte skridt nærme sig, og hvilken lettelse, når de atter fjernede sig. Når vi så troede, at eftersøgningen var slut for denne dag, begyndte det forfra igen. Man måtte altid løbe. Fælden lukkede sig mere og mere sammen, og vore nerver hang i laser. Så vi bestemte os til at forlade vort skjulested.

Alle fabrikker tog mod deres vigtigste arbejdere, også deres koner og børn. Der ventede vi nu alle på fælles "afrejse". Vi boede og sov og passede fabrikken. Det var ikke tilladt os at forlade bygningen uden at have et meget vigtigt ærinde, og da kun en kort tid med skriftlig tilladelse.

Vi opholdt os i metalfabrikken sammen med Ullis arbejdskammerater fra sømfabrikken. For første gang fik vi tilstrækkeligt at spise, men vore kroppe var så uvant med mad, at Ulli og Michael blev syge og ikke kunne beholde noget i sig. Vi fik kun lov at være her i det hele taget på grund af Ullis ry som hårdt arbejdende. I virkeligheden var fabriksarbejde et andet sted hvad der var planlagt for os. Maskineri var sendt i forvejen, selv om disse planer i sidste øjeblik blev ændret af "overkommandoen".

Vi andre ventede på, at den nye fabrik i Posen skulle blive færdig.

Gaderne i ghettoen var nu fuldstændig blokerede. Enhver, der viste sig ude, blev skudt på stedet.

Pludselig, og fuldstændig uventet, blev vi evakueret den 29. august 1944. I huj og hast blev alting pakket igen. Vi blev læsset ind i sporvogne, som kørte direkte til jernbanestationen. På den måde kom vi igennem byen Lodz for første gang. Jeg havde indtil da kun set den del af byen, der blev brugt som

Lodz-jøder drives fra deres hjem ind i ghettoen.

ghetto for jøderne. Nu var pigtrådshegnet, der havde omgivet ghettoen, væk.

Vi kørte en dag og en nat, så stoppede toget pludselig den næste morgen. Vi befandt os på et stort åbent område. Vi kiggede nysgerrigt ud gennem de små tremmevinduer i toget. Det var et indbydende billede. Ingen af os vidste, at vi var i Auschwitz, den største dødslejr i "det tyske rige".

Der lød allerede barske kommandoer: "Alle ud! Bagage efterlades i vognene!" Vi adlød ordrene. På afstand kunne vi se, hvorledes de sorterede mennesker fra en transport, der var ankommet lige før os. Mødre med børn og gamle kvinder blev sendt i én retning, yngre kvinder, i stand til at arbejde, i en anden. Stærke, sunde mænd i en tredje retning, adskilt fra ældre og svagere mænd.

Jeg var ikke klar over, at de fleste af disse mennesker blev sendt til gaskammeret direkte fra toget. Mit hjerte begyndte at dunke, mens jeg så hvor hjeroteløst familier blev revet fra hinanden.

Lederen af metalfabrikken siger til lejrpolitiet, at vi er medlemmer af en speciel enhed, og viser dem papirer, der beviser dette. Navnene på papirerne bliver læst højt. De opråbte skal gå et skridt frem for at blive talt. De ældre drenge bliver sendt med deres fædre, alle piger og yngre drenge går med deres mødre. Michael bliver sendt med Ulli.

Efter at navnene på listen er blevet kontrolleret, bliver vi ledt ud, mænd for sig og kvinder for sig, på en stor, åben mark. Her kontrollerer de endnu en gang vore navne, og denne gang også vore fødselsdatoer. Herfra kan vi se, hvordan vor bagage bliver smidt fra toget ud på jorden og derefter kørt væk på lastbiler.

Efter at vi havde stået og ventet, bliver vi igen stillet op på linie og ført ind

i et stort rum. Her skal vi klæde os af og gå ind i det næste rum, hvor vi skal i bad. Her bliver vi glatragede både på hoved og krop. Det er frygteligt at se alle de barberede hoveder og kroppe.

Efter barberingen og brusebadet opstilling til iklædning. Alle får tilkastet et skørt og en bluse. Undertøj er der ikke noget, der hedder. Mit skørt er lavet af et meget groft materiale og kradser og irriterer huden. Fra en skobunke i et hjørne får vi lov hver at tage to, der passer nogenlunde. De er næsten alle enkeltsko, eller også er parrene blevet smidt tilfældigt, og vi får ikke lov at lede længe efter nogen, der passer sammen. Jeg valgte et par åbne sandaler. Senere, i Stutthof, fortrold jeg bittert dette valg, stående i koldt, vådt sand uden strømper dag efter dag.

Vi bliver atter drevet ud på marken, og der ser vi mændene. Medens kvinderne har fået gammelt civilt tøj, har mændene sribede fangeuniformer. Kun børnene har fået lov at beholde deres eget tøj. De er blevet aflusede. De drenge, som er sammen med mændene, er også blevet klædt i sribet fangetøj.

Ulli kommer hen til mig og tager mig i sine arme. Han siger ikke noget. Så sætter vi os i udkanten af marken, jeg sidder mellem Ulli og Michael. Hver af dem holder en af mine hænder. Vi sidder længe således uden at sige et ord. Fra tid til anden kigger jeg på Ulli, uden at han lægger mærke til det. Han stirrer fortabt frem for sig, uden at se noget.

Da mørket falder på, bliver vi skilt fra mændene og børnene. Ulli trykker min hånd så hårdt, at det kun med besvær lykkes mig at lade være med at skribe. Han ser på mig med brændende øjne, men siger ikke et ord. For et kort sekund berører han min kind med sin hånd. Så bliver vi skilt fra hinanden.

Vi forblev i Auschwitz tre-fire dage. Vi blev ikke behandlet alt for slemt, men de historier, vi fik fortalt om, hvad der foregik i lejren, var rædselsvækkende.

Om morgenen forlod vi Auschwitz, jublende indvendig over at vi forlod dette sted i live. Vi gik ud fra, at vi nu ville blive sendt til Posen for at arbejde. Men vi tog fejl. I tre dage kørte vi i brændende hede, næsten uden vand, i en lukket kreaturvogn til koncentrationslejren Stutthof ved Danzig.

(fortsættes i næste nummer)

Ny paraplyorganisation:

Danske Veteraner

En kreds af tidligere modstandsfolk, krigssejlere m.fl. har bestemt sig for at oprette en ny paraplyorganisation, DANSKE VETERANER 1940-45.

Initiativet skal ses i lyset af, at flere foreninger, bl.a. Frihedskampens Vete-

raner, nu er lukket eller er ved at lukke, og initiativtagerne mener, der fortsat er brug for en organisation, der kan varetage både historiske, sociale og kulturelle interesser i forhold til Besættelsen og 2. Verdenskrig.

Vi er en kreds af tidligere Krigssejlere, Modstandsfolk m.fl., der har besluttet at danne en paraplyorganisation DANSKE VETERANER 1940-45 for tidligere modstandsfolk, krigssejlere, danske i allieret krigstjeneste, medlemmer af Brigaden etc. jfr. vedlagte formålsparagraf.

Vi indkalder hermed til første årsmøde/stiftende generalforsamling tirsdag den 24. marts 2009 på Hotel Nyborg Strand med følgende program:

- 11.00 kransenedlæggelse ved monumentet for faldne 29 AUG 1943 ved Hotel Nyborg Strand - forinden vil den midlertidige bestyrelse have lagt buketter på gravene for JENS P. MICHELSEN, der blev torpederet i Caribien 9.11.1942, BENDT STENTOFT, BENT CHRISTENSEN og HENNING BØRGE HANSEN, der blev henrettet i Ryvangen 28.3.43 samt SVEND R. JENSEN, der faldt 8.2.45.
- 11.30 indskrivning til årsmødet
- 12.00 frokost bestående af en platte, 1 øl/vand, kaffe for kr. 200- pr.prs.
- 13.00 indskrivning for de, der ikke deltager i frokosten
- 14.00 årsmøde/stiftende generalforsamling:
  - valg af dirigent og referent
  - orientering om foreningens fremtidige aktiviteter
  - vedtagelse af vedtægter
  - indkomne forslag, der skal være foreningen i hænde senest 8 dage før mødet
  - fastsættelse af kontingent for 2010
  - valg af formand, næstformand, kasserer, sekretær + 3 medlemmer og 2 suppleanter
  - valg af revisor + 1 suppleant
  - næste årsmøde
  - eventuelt - herunder kan intet vedtages

Der kan kun stemmes ved personligt fremmøde på den stiftende generalforsamling, ikke ved fuldmagt. Der stilles med store dekorationer, armbind etc.

Såfremt du ønsker at deltage bedes kontingent kr. 150 for 2009 indbetalt til DV 40/45 DANSKE BANK regnr. 3312 kontonr. 3312 277 441 senest 10. marts 2009 og ønsker du at deltage i frokosten bedes du samtidigt indbetale kr. 200 for denne. - Betalingen skal ledsages af navn og adresse.

Da der kun kan deltage max. 200 personer i frokosten reserveres plads i den rækkefølge betalinger indgår.

Spørg dine kammerater om de har modtaget en indkaldelse - hvis ikke så lad dem meddele navn, adresse, fødselsdato og hvad de har beskæftiget sig med i 1940-45 til DV 40/45, c/o Max Roe, Frisersvej 22B, 2920 Charlottenlund.

På vegne af "Initiativgruppen"

Eggert Frandsen	Erik Kragelund	Arne Glinsvad	Max Roe	Bendt Ole Arndt
39 65 04 91	38 11 31 25	45 85 11 82	39 64 22 47	44 91 54 52

1940-45

Der indkaldes til stiftende møde tirsdag den 24. marts 2009 i Nyborg. Nedenfor er gengivet indkaldelsen til mødet, lige som foreningens formålsparagraf er gengivet.

FORMÅL for DANSKE VETERANER 1940-45

§ 02. Det er foreningens formål:

- at danne en landsdækkende "paraply-forening" der kan samle og opsamle medlemmer, der har været aktive i den danske frihedskamp 1940-45 i de mange forskellige delforeninger, der var aktive i den danske frihedskamp 1940-1945, og som ifølge sagens natur er ved at blive decimeret grundet aldersmæssig afgang mv.

Præcisering: Som veteran fra modstandskampen 1940-1945 betragtes alle der ved aktivitet/handling deltog aktivt i indsatsen mod den tyske besættelsesmagt på dansk / internationalt område.

- at etablere et repræsentantskab med eet medlem plus en suppleant fra hver af delforeningerne/grupperingerne i modstandsbevægelsen, krigssejlerne m.fl..
- at bevare mindet om de faldne under Danmarks frihedskamp, nationalt og internationalt ved at deltage i mindehøjtidelighederne 9. april, 4. maj, 29. august og juleaften.
- at orientere nuværende og kommende generationer om frihedskampen og besættelsen gennem aktiv information.
- at etablere og udbygge et landsdækkende datanet med egen hjemmeside, samt søge udgivelse af et medlemsblad for at holde kontakt til alle medlemmer, organisationer mv.
- at - efter bedste evne - støtte det sociale arbejde på de institutioner, der har relation til frihedskampen.
- at søge oprettelse af en støtteforening, hvor familiemedlemmer/pårørende/venner kan støtte foreningen økonomisk og bevare minderne.
- at søge tilslutning og støtte til og fra tilsvarende nationale og internationale organisationer med tilsvarende formål.

Medlemmer:

§ 03. Personer, der har tilknytning til den danske frihedskamp i Danmark eller udenlands, kan efter skriftlig anmodning til foreningen og godkendelse af præsidiet optages i foreningen.

Ny veteranforening?

Den 17. januar 2009 havde en initiativgruppe af tidl. modstandsfolk, krigssejlere m.fl. inviteret til et møde på Bernadottegården i Roskilde med det formål at danne en paraplyorganisation for tidl. aktive, hvor man kunne bevare mindet om de faldne i Danmarks frihedskamp, orientere kommende generationer om frihedskampen, søge udgivelse af et medlemsblad for at holde kontakt til medlemmerne og støtte det sociale arbejde på de institutioner, der har relationer til frihedskampen.

Flere af deltagerne ønskede initiativgruppen held og lykke med projektet, men fandt det temmelig overflødigt, da man dels i forvejen har organisationer og foreninger med det formål at samle og hjælpe tidl. modstandsfolk, krigssejlere og fanger samt deres enker og dels har et blad, Modstandskampen 1940-45 for Gestapofanger, Krigssejlere og Modstandsfolk, hvor alle fra disse grupper kan komme til orde.

Frank Zorn udtalte bl.a., at Landsforeningen af Gestapofanger for længst er ophørt, Buchenwaldklubben er lukket, ligeså Neuen-gammeforeningen og Amalienborgklubben er lukket. Landets største forening Frihedskampens Veteraner ophørte den 31. 12. 2008 og medlemstallet i Erhvervshæmmede fra Frihedskampen 1940-45 er kraftigt formindsket af naturlige årsager, det samme gælder Brigadeforeningen.

Frank Zorn måtte konstatere, at Fonden til bevarelse af Krigens Grave og Mindesmærker allerede dækker en stor del af deres formålsparagraf, herunder arrangementerne i Mindelunden i Ryvangen sammen med Hjemmeværnet, mens de Erhvervshæmmede fra Frihedskampen tager sig af det sociale arbejde. Men hvis formålet er at yde hjælp til enker, børn og børnebørn efter tidl. modstandsfolk, ville han ønske dem held og lykke fremover.

Mogens Henrik Nielsen bakkede disse synspunkter op, det samme gjorde Povl Kildemoes. Begge pegede på de tilbageværende modstandsfolks høje alder, som vil gøre det vanskeligt at sprede de tilbageværende ressourcer på flere foreninger ligesom de fandt, at de tilbageværende foreninger og deres blad fuldt ud dækker behovet og at en ny forening derfor vil være overflødig. Men også de ønskede projektet tillykke.

Frank Zorn
Povl Kildemoes
M.H. Nielsen

Septembertur til Berlin

Udsigt over Berlin, taget fra toppen af Berlins Domkirke.

Foreningen gennemførte i september 2008 en meget vellykket bustur til Stutthof (modstandskampen dec. 2008) for 23 af foreningens medlemmer.

På opfordring har bestyrelsen nu nedsat et rejseudvalg, som fik til opgave at komme med et forslag til en ny tur i 2009 til mindesteder i Tyskland: KZ-lejre, museer og andre seværdigheder.

Gruppen har nu haft sit første møde, hvor man blev enige om flg.:

Turen skal vare i 5 dage og foregå med bus i perioden 7. sep.-11. sep.

Der skal være en øvre grænse på ca. 25 personer. Hvis der er flere, der ønsker at deltage, kommer de på en venteliste.

Vi sigter efter, at prisen ikke må overstige kr. 3000,- for ophold på dobbeltværelse. Prisen skal dække bustur, værelse, fuld forplejning, men ikke drikkevarer og forsikring. Vi håber at få et tilskud af tipsmidler.

Deltagerne skal være selvhjulpne eller selv medbringe og betale for hjælp, men ture og seværdigheder skal være handicapvenlige, så gangbesværede kan deltage.

Efter en drøftelse, hvor flere rejsemål kom på banen, samlede interessen sig hurtigt om Berlin eller Hamburg som udgangspunkt. Efterhånden blev man enige om Berlin, og med Berlin som

udgangspunkt er der rigtig mange spændende steder at besøge, som f.eks. kz-lejren Sachsenhausen – Wannsee-museet, hvor 15 mennesker på Wannsee-konferencen den 20. januar 1942 planlagde udryddelsen af 11 millioner europæiske jøder – Det nye jødiske museum, bygget af den berømte amerikanske arkitekt Daniel Liebeskind – Den genopbyggede Rigsdag. Der er mange muligheder.

Der blev nedsat en arbejdsgruppe, som nu vil begynde med undersøge priser på busser, hoteller, entreer o.l.

Bestyrelsen har godkendt det foreløbige projekt, og i maj vil der sammen med udsendelsen af foreningsbrevet og kontingentopkrævning blive meddelt, hvor langt man er kommet med planlægningen, og måske kan vi allerede på det tidspunkt modtage tilmeldinger til turen.

Allerede nu må man gerne meddele mig, om man er interesseret. Det er uden bindende virkning.

Vi prøver at få alt klart til grundlovsfesten og håber, at mange har lyst til at deltage. Foreningen vil gøre sit til, at det skal blive en god og mindeværdig tur.

Mogens Henrik Nielsen
Nystedvej 14, Veddelev
4000 Roskilde
Tlf. 4675 7713

Ved Alfred Andersen
Bregnevej 7,2,4, 5220 Odense SØ
tlf. 6611 5869

90 år 14. maj
Mona Johansen
Sandager Allé 7
8300 Odder

85 år 3. april
Hugo Hansen
Villeshovvej 88, 1.tv.
5210 Odense NV

10. april
Kaj Korreborg
Sdr. Vang 5
7100 Vejle

14. maj
Dagmar Mørk Jensen
Mølleåparken 6-1.005
6200 Aabenraa

31. maj
Kaj Ejlersen
Chr. VII 14
6070 Christiansfeld

80 år 25. marts
Ingeborg Beck Gregersen
Riddergade 11 B
7000 Fredericia

13. april
Margit Svane
De Lichtenbergsvej 47
8500 Grenaa

26. juni
Harald Jensen
Indre Ringvej 121
7000 Fredericia

70 år 4. juni
Kaj Lassen
Holmevej 15, Bjergskov
6200 Aabenraa

12. juni
Kent Tranborg
Bertram Knudsens Vej 148
6000 Kolding

Den russiske trøje

Af Karl Salling-Møller

Erik Kjersgaard beretter i bogen "Danmarks Historie" om en fransk historiker, der har sagt: Han har berettet om dagen fra i går – for mennsker som lever i dag – og er mest optaget af, hvad der sker i morgen!

Det får mig til at tænke på en hændelse – en tilfældighed – jeg var udsat for i efteråret 1944. En tilfældighed, der måske er årsag til, at jeg overlevede krigen og kan skrive dette indlæg.

Stedet for episoden er Tøjkammeret i Neuengamme. Det var onsdag den 15. november 1944. Jeg havde været dernede siden 6. oktober, da jeg var blevet deporteret fra Frøslev. Vi skulle nu flyttes til en anden kz-lejr – hvorhen vidste vi ikke – men det kunne vel ikke være værre end i Neuengamme med sult, arbejde, slående SSere og Kapoer! Men det blev meget værre!

Tilbage til Tøjkammeret. Vi havde lige været i bad – koldt – og stod nu dyngvåde – håndklæder var et ukendt begreb – og var blevet klippet og barberet over hele kroppen, og så skulle vi have noget andet tøj. Det kunne bestå af alt muligt, lige fra en luvslidt jakke, der måske havde tilhørt en polsk bonde, til en militær beklædning, der stammede fra hele det besatte Europa.

Det var ikke nogen imponerende garderobe, vi fik udleveret. Den bestod af et par lærreds underbukser, et par benklæder, en skjorte, en jakke og endelig en frakke. Dertil fik vi et fodsvøb – strømper var dernede en ukendt ting – samt et par lærreds støvler med træbund, der var savet ud i et fladt bræt og formet som en fod, uden skelen til begrebet højre og venstre! Denne fodbeklædning var alt andet end egnet til at modstå efterårets fugt og regn eller vinterens sne.

Da turen kom til mig, fik jeg udleveret de nævnte ting, dog med én undtagelse, idet jeg – velsagtens ved en fejltagelse – i stedet for en jakke fik en russisk vatstortrøje. Efter alder og udseende at dømme havde den sikkert overlevet den russiske revolution, så simple ting som knapper var borte, med undtagelse af den nederste. Ståltråd viste sig senere at være en udmærket erstatning...

Tøjet blev overmalet med krydser og streger, og mit nr. D 54573 blev påsyet den russiske vatstortrøje og frakke, og vi var herefter klar til påklædning. Da jeg var færdig og kun manglede frakken, var det med største besvær, at jeg kunne krænge den over mit russiske "arvestykke", og jeg troede, det var mit sædvanlige uheld. Det skulle senere vise sig at være det modsatte!

Dagen efter kom vi, ca. 2.000 håftlinge, hvoraf vi var 132 danske, sidst på eftermiddagen til Meppen, som ligger ca. 5 km fra den hollandske grænse. Vi skulle gå gennem byen og 10 km ud langs med floden Ems til den mindre kz-lejr Versen. Jeg kom med andre danske, hollandske og franske håftlinge ind i Block 5. Der var ingen køjer, ingen tæpper, kun en smule græsstrå, der lå i en bunke i et hjørne. Inden vi kunne sprede stråene på gulvet, hvor vi skulle ligge, måtte vi fjerne et par døde håftlinge, der lå i bunken.

Vi var sultne, havde ikke fået noget at spise i to døgn, og fik heller ikke noget rugbrød eller suppe, da vi kom!

Efteråret var meget koldt og regnfuldt, og vi skulle arbejde og opholde os udendørs over halvdelen af døgnets 24 timer. Da viste det sig, at den påklædning, som jeg havde forbandet, var meget hensigtsmæssig!

Vi blev purret kl. 5, og kort tid efter stod vi på appelplassen. Og jeg var nu – i modsætning til mine kammerater – bedre beskyttet mod den fugtige nattekulde, mens vi ventede på optælling og morgenmad, der i al sin enkelthed bestod af en skål varm væske, de havde den frihed at kalde kaffe – rugbrød måtte vi tænke os til! Således skulle vi være klar til dagens dont.

Fra lejren blev vi transporteret i tipvognstog, i gamle åbne tørvevogne, gennem landsbyen Versen og videre ud til det flade marskland, som omgav floden Ems, til vore arbejdspladser. På disse våde engstrækninger skulle vi være med til at lave forsvaret af Meppen ved gravning af skyttegrave – et hårdt arbejde, når man tager den tomme mave og sulten i betragtning.

Efter ankomsten til vores arbejdsplads var den første kommando, trods

Sådan så mit russiske "arvestykke" ud 15. nov. 1944 i KZ Versen.

regn eller slud, "Mantel ab!" Efter det tyske vagtmandskabs mening kunne arbejdet ikke udføres iført frakke – uanset vejr og vind.

Dette var noget nær en katastrofe – der skal ikke meget fantasi til at forestille sig, hvor lidt beskyttelse en almindelig skjorte og jakke gav mod det lunefulde efterårs- og vintervejr. Vores tilstand forværredes af den altid nærværende sult. Og vi fik kun en skål suppe og to stykker brød, når vi kom tilbage til lejren og det var blevet mørkt – det var dagens eneste måltid!

Resultatet udeblev heller ikke – vi mistede 32 af vore danske venner. De døde af sult og sygdom inden nytår.

Nu forstod jeg pludselig, hvordan tilfældet – eller forsynet – var kommet mig til undsættelse, når kommandoen "Mantel ab" lød. Når frakken var taget af, havde jeg min gode russiske vatjakke på, som gav mig en rimelig beskyttelse mod det kolde og våde vejr.

Hvem der måtte ofre sit liv, for at jeg kunne bevare mit – det står hen i det uvisse.

Et lyspunkt midt i al forfærdeligheden var, at vi omkring nytår 1945 modtog en stor pakke tøj fra Dansk Røde Kors – det var årsagen til, at de fleste danske overlevede. Det var et tegn på, at der var en verden uden for al den elendighed vi levede i – at der var mennesker hjemme, som tænkte på os!

BØGER

De velvillige

Jonathan Littell. Oversat af Lars Bonnevie. Gyldendal. 908 sider, indbd. 399 kr.

Det er en tyk roman udformet som en tidligere SS-officers krigserindringer. 910 tættrykte sider uden illustrationer, vægt 1,3 kg. Bogens forfatter er amerikaner, opvokset i Frankrig og bor nu i Barcelona. Den er skrevet på fransk og udkommet på et fransk forlag. Romanen foregiver at være SS-mandens personlige erindringer skrevet mange år efter Anden Verdenskrig, hvor han havde medvirket ved mange barbariske rædsler. Han anfører om sin "krigsindsats", at han bare gjorde sit arbejde, basta – ingen angér. Bogen har vakt stor opsigt, 800.000 franskmænd har købt den, den er udkommet i mere end 30 lande inkl. Danmark og har fået Det franske Akademis store bogpris og Goncourtprisen.

Hvidsten Gruppen

Gruppemedlemmet Jens Stenz' personlige beretning redigeret af Niels Gyrsting. Udgivet i Frihedsmuseets Venners Årbog på foreningens forlag. Ill., 119 sider.

I bogen fortæller et overlevende medlem af Hvidsten Gruppen, Jens Stenz, sine erindringer om gruppens modtagelser i 1943 af våben og faldskærmsfolk og om dens senere arrestation, fængslinger og henrettelser samt om Stenz' egen fangetilværelse i det nordtyske fængsel Dreierbergen. Det store gamle fængsel rummede i slutningen af krigen ca. 5.000 fanger fra 16 forskellige lande, deraf ca. 250 fra Danmark. De fleste danskere kom dertil i 1944, og de sidste 199 danskere blev sammen med 313 nordmænd afhentet 14. april 1945 af De hvide Busser. To danskere døde dernede og yderligere fem hurtigt efter hjemkomsten som følge af det barske fængselsophold. Centrum for gruppens modstandsarbejde var den berømte Hvidsten Kro med familien

Fiil, som mistede far, søn og svigersøn ved henrettelsen af otte af gruppens medlemmer den 29. juni 1944.

Da yankee'erne kom til Danmark

Peer Henrik Hansen. Lindhardt og Ringhofs forlag. 340 sider, ill., kr. 299,95.

Allerede under besættelsen kom Danmark i den amerikanske efterretningstjenestes søgelys. Tjenesten (OSS: Office of Strategic Services) udgjorde mod krigens slutning sammen med det britiske SOE organisationen Special Forces. Danmarks geografiske beliggenhed kunne nemt give landet stor strategisk betydning, når krigen var forbi, og amerikanerne ønskede så at være her. Den danske efterretningstjeneste og modstandsbevægelsen havde vist sit værd under krigen, og amerikanerne så muligheder i et tæt samarbejde med begge. Den nye verdensorden efter krigen indebar frygt for besættelse ved Sovjetunionen, og Danmark plejede tætte kontakter med den amerikanske efterretningstjeneste. Bogen giver ny og hidtil ikke udforsket viden om besættelsestiden og tiden lige efter. Bogens forfatter er ph.d. på emnet.

Holger Danske

Peter Birkelund: Holger Danske bind I+II.

Syddansk Universitetsforlag. Ialt 863 sider, ill., kr. 400,00.

Modstandsorganisationen Holger Danske (HD) var én af modstandsbevægelsens stærkeste "spydspidser". Ved befrielsen var der 400 medlemmer, og 63 HD'ere havde sat livet til i frihedskampen. Hovedaktiviteterne var sabotage, likvidationer og aktioner for at skaffe

våben. Virkefeltet var især hovedstaden, men også sabotageaktioner i Jylland, f.eks. i Aabenraa og Varde. Værkets to bind på over 850 sider er skabt af en af vore bedste besættelseshistorikere, som på grundlag af indgående forskning har gennemarbejdet emnet forbilledligt. Det afsluttes med en sammenfatning, en liste over samtlige aktioner, en udførlig litteraturliste, et omfattende noteapparat samt registre over virksomheder og personer nævnt i bogen. Se også artiklen foran i dette nummer af "Modstandskampen" om modstandsgruppen Holger Danske baseret på bogværket.

De nazistiske koncentrationslejre

Therkel Stræde (red.): De nazistiske koncentrationslejre. Syddansk Universitetsforlag. 371 sider, ill., kr. 275.

Af alle Hitlers og nazismens ugerninger står koncentrationslejrene som de største og værste. Længe var de en hemmelighed, men siden krigen har utallige bøger og film i billeder og tekst vist verden grusomhederne i lejrene – et kapitel i den nye bog behandler således de danske mediers billede af lejrene 1933-45. Bogen er nyttig, både til selvstudium og som opslagsværk. Det tyn-der ud i de overlevende vidner, og derfor er bogens artikler overvejende skrevet af unge historikere tilknyttet Syddansk Universitet, et kapitel dog af modstandsveteranen Jørgen Kieler med uhyggelige oplevelser som kz-fange. Blandt bogens andre emner kan nævnes slavearbejdets betydning i den tyske økonomi samt de hvide busser, beretninger om danskere i Neuengamme, Porta Westfalica, Auschwitz og Mauthausen. Også skønlitteraturen om kz-lejrene og fangetidsskrifter behandles. Der sluttes med en meget nyttig bibliografi om litteratur 1933-2008 på dansk om emnet kz-lejrene.

DVD-film fra 2. Verdenskrig

Produceret af Bopa-Film,
Strandvænget 23, 2960 Rungsted Kyst
tlf. 45 86 53 11, www.bopafilm.dk

Bopa-Film er et nystartet filmselskab, der producerer film om kz-fanger og sabotører.

De to første er lagt på DVD'er og sælges til en pris à 60 kr. pr. stk.

I **Bunkereren på Vesterbro** fortæller Per Mortensen ved indvielsen i 2008 af bunkermuseet bl.a. om sabotager i København, f.eks. af kraftcentralen på B&W og en elektronikfabrik i Boyesgade.

I **Stutthof** fortæller Karl Dester om sin arrestation den 22. juni 1941 og igen i 1942. Han blev sendt til kz-lejren Stutthof. Senere overlevede han døds marchen i Polens kolde vinter og blev befriet af Den røde Hær.

Flere eksempler på Bopa-Films produktion er lagt på internettet og kan ses på www.youtube.com/bopafilm

Mindeord

Gertrud Vieweg er død, 96 år gammel

Der er endnu sikkert mange danskere, der husker Gertrud. Hun hoppede allerede i trediverne af færgen fra Tyskland, og levede derefter under jorden i Danmark.

Hun var heldig og fandt beskæftigelse hos et dansk firma, hvilket bevirkede, at hun efter Murens fald uden ansøgning i.h.t. EU-lovgivning fik en beskeden rente fra Danmark, hvilket hjalp til, at hun de sidste par år kunne få den bedst tænkelige pleje.

På et tidspunkt flygtede Gertrud videre til Sverige, hvor hun traf sin senere mand. De vendte tilbage til DDR, hvor de gjorde et stort arbejde for den stat, de betragtede som deres.

Hun var i mange år beskæftiget på RBI's danske afdeling, og besøgte i årene efter 1945 jævnligt sine mange danske venner.

Dagmar Mørk Jensen

Du kan stadig nå at holde ferie i 4. maj-huset på Anholt

HUS, HAV, VAND OG SOL – 4. MAJ SYMBOL

Glæd dig til at holde ferie i 4. Maj-Huset på Anholt.

Der er stadig mulighed for at holde ferie i 4. Maj-Huset på Anholt i 2009. Og da både for- og sensommeren er meget mild på Anholt, varer sommeren længe her.

Ledige perioder i 2009:

26.04 – 20.05

24.05 – 29.05

30.08 – 16.10

I de nævnte perioder kan 4. Maj-Huset lejes for en kortere eller længere tid. Prisen er kr. 750,00 pr. påbegyndt uge, ekskl. el-forbrug.

Da færgefarten også i år har været meget lydhør overfor øboernes ønsker, er der på visse datoer uden for højsæsonen mulighed for at komme

både til og fra Anholt på søndage. Ellers er sejlsads som vanligt, mandag, tirsdag, torsdag, fredag.

	Fra Anholt søndage kl.	Til Anholt søndage kl.
26. april		12.00
10. maj	12.00	15.30
24. maj		15.30
30. aug.		15.30
6. sept.	12.00	15.30
20. sept.	12.00	15.30
21. sept.	12.00	15.30

Og lørdag den 10. oktober sejler færgen fra Anholt kl. 09.00 og til Anholt kl. 13.00.

Se endvidere www.anholt.dk

Birthe Fuglsang

Nyt fra 4. maj-huset på Anholt

Der er 6 soveværelser i 4. Maj-Huset, 5 af disse er allerede renoveret. I påsken renoverer vi det sidste soveværelse. Fra 2010 påbegyndes renoveringen af stuerne.

Frihedskampens Veteraner:

En meget stor tak til Frihedskampens Veteraner, som har doneret 10.000 kr. til 4. Maj-Huset.

Vennekredsen:

Vi er på nuværende tidspunkt 10 medlemmer i Vennekredsen, og vi får fortsat tilsagn og forespørgsler vedr. medlemskab.

Støtteaktier:

Der er "købt" 1 støtteaktie. Mange tak til jer alle, både til jer, der allerede er medlem og har "købt" støtteaktie samt til jer, der ønsker at støtte op om Vennekredsen.

Vil du være en del af Vennekredsen eller købe en "Støtteaktie" kan du rette henvendelse til:
Birthe Fuglsang, Strandbakkevej 28, 8250 Egå, Tlf.: 86224046, eller e-mail: 2x.fuglsang@oncable.dk

ADRESSELISTE

ERHVERVSHÆMMEDE FRA FRIHEDSKAMPEN

Odense afd.: Fmd.: Henry Jensen,
Strynøgade 14, 5000 Odense C, tlf. 65 90 32 02.
Kass.: Alfred Andersen, Bregnevej 7,
5220 Odense SØ, tlf. 66 11 58 69.

Omegnsafdelingen:

Sydkajen 4.1.th, 3600 Frederikssund,
tlf. 47 53 02 48.

Fmd.: Eigil Skov Jørgensen,
giro 8011788, sociale sager.

Sjællands afd.:

Fmd.: Mogens Henrik Nielsen,
Nystedvej 14, Veddelev, 4000 Roskilde,
tlf. 46 75 77 13.

Kass.: Benny Rasmussen
Rungsted Strandvej 181 B
2960 Rungsted, tlf. 45 86 63 72.

Sydfyns afd.: Fmd.: Mogens Sand,
Nordlysparken 35C, Wandallsvej,
5700 Svendborg, tlf. 62 21 64 05.

Jysk afd.: Fmd.: C. C. Nielsen,
Lundingsvej 7, 7000 Fredericia,
tlf. 75 92 34 72.

Kass.: Birgit Lund, Skovparken 76 B,
6000 Kolding, tlf. 75 53 73 53.
Sekretær: Hans Jørgen Dahlhus,
Herredsvej 16, 7000 Fredericia.
Tlf. 75 94 35 83

(Postadresse: Sekretær)

Århus afd.:

Kontaktperson: Bruno Bøtke,
Palludan-Møllers Vej 63, 2. TH.
8210 Århus V, tlf. 86 10 28 48.

ALLIEREDE KRIGSSEJLERES VETERANFORENING

Fmd.: Else Lizier, Tårnvej 20, 2610 Rødovre,
tlf. 36 70 03 68.

Kass.: Erik Qvist, Udsigten 16, 4220 Korsør,
tlf. 58 37 78 06.

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: John Nielsen, Margrethesvej 28, Ejby,
4070 Kirke Hyllinge, tlf. 46 40 50 87.
Giro: 87 446 867.

FORENINGEN AF GESTAPOFANGER FRA BESÆTTELSEN

Fmd.: Jørn Jensen, Parkallé 261,
2605 Brøndby, tlf. 43 96 35 18.
Kass.: Salle Fischermann,
Toftekærsvvej 28 C, 2820 Gentofte,
tlf. 39 65 89 90.

FRIHEDSKAMPENS VETERANER

Fmd.: Jørgen H. Barfod,
Ved Fortunen 10, 2800 Kgs. Lyngby,
tlf. 45 87 22 54.
Næstfmd.: Eigil Skov Jørgensen (Foss),
tlf. 47 53 02 48.
Kass.: Bent Nielsen,
Strandjægervej 78, 2791 Dragør,
tlf. 32 53 07 16.

GESTAPOFANGERNE RANDERS

Fmd.: Ebba Hjortshøj,
Hermann Stillingsvej 17, 8900 Randers.
Kass.: Marion Jensen, Stadfeldtsvej 12,
8900 Randers, tlf. 20 22 59 54, giro 663 8961.

HANNOVER-STÖCKEN

Henv.: Carl A. Sørensen, Egemvej 24,
8270 Højbjerg
eller Erik Tanne, Farum St. Torv 29, 1. th.,
3520 Farum

HORSERØD STUTTHOF-FORENINGEN

Fmd.: Anton Nielsen,
Møllevej 17, 3650 Ølstykke, tlf. 47 17 90 69.
Kass.: Hanna Kirkegaard,
Jesper Brockmandsgade 2, 2200 København N.
Tlf. 22 12 49 25.

KRIGSSEJLERGRUPPEN 1939-1945

Bent Ørberg og Bjørn Vitnes,
Torvegade 64, 3. & 4. tv., 1400 Kbh. K,
tlf. 32 95 22 06/32 95 55 04.

VENNEKREDSEN I DANMARK FOR KZ NEUENGAMME

Fmd.: Helle Sørensen, Borgervænget 92, 2. tv,
2100 København Ø. Tlf. 59 18 66 89 · 20 45 19 29.
Kass.: Gitte Sundahl, Søkildevvej 3,
5970 Ærøskøbing, tlf. 62 52 21 50.
Giro 807.3481.

SACHSENHAUSEN-FORENINGEN

Fmd.: Peder Soegård, Reedtzholmvej 114,
4736 Karrebækminde, tlf./fax 55 44 10 32.
E-post: pse17@dadlnet.dk.

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd.: Birgit Krasnik Fischermann,
Gl. Vartov Vej 29, 2. tv.,
2900 Hellerup, tlf. 39 62 83 55.
Kass.: Michael Fingeret, Herman Triers Plads 2,
1631 Kbh. V, tlf. 35 37 11 21

FORH. KONTORCHEF I FRIHEDSFONDEN

Anna-Lise Clausen, Præstefælledvej 67,
2770 Kastrup, tlf. 32 51 50 13.

ARBEJDSKADESTYRELSEN

Sankt Kjelds Plads 11, Postboks 3000,
2100 Kbh. Ø, tlf. 72 20 60 00, fax 72 20 60 20.

AMICALE INTERNATIONALE DE NEUENGAMME (AIN)

Vicepræsident Ernst Nielsen,
Sofielunden 14, 2600 Glostrup.

FÉDÉRATION INTERNATIONALE DES RÉSISTANTS, DANMARK (FIR)

Anton Nielsen, Møllevej 17,
3650 Ølstykke, tlf. 47 17 90 69
Kasserer: Bodil Enoch,
Brøndbyøster Torv 51, 5. th. 2605 Brøndby,
tlf. 36 75 45 94.

BERNADOTTEGÅRDEN

Bernadottegården 94, 9560 Hadsund,
tlf. 96 53 13 50.

BERNADOTTEGÅRDEN

H.H. Kochsvej 4, Himmelev, 4000 Roskilde,
tlf. 46 31 60 00.

MINDELUNDEN RYVANGEN

Tuborgvej 33, 2900 Hellerup, tlf. 39 62 14 67.

BANGSBO MUSEUM

9900 Frederikshavn, tlf. 98 42 31 11.

FRIHEDSMUSEET

Churchillparken 7, 1263 København,
tlf. 33 13 77 14.

MUSEET FOR FRØSLEVLEJREN

Lejrvejen 83, Frøslev, 6330 Padborg,
tlf. 74 67 65 57.

MUSEET PÅ KOLDINGHUS

Postboks 91, 6000 Kolding, tlf. 76 33 81 99.
Åbent kl. 10-17.

HORSERØDLEJRENS MUSEUM

Esrumvej 367, 3000 Helsingør, tlf. 72 55 20 47.
Åbent søndag, tirsdag og torsdag kl. 11-15.

BESÆTTELSESMUSEET I ÅRHUS 1940-45

Mathilde Fibigers Have 2 (v/ Domkirken)
8000 Århus C, tlf. 86 18 42 77, fax 86 18 42 83.
Fond reg. nr.: 12844.

HISTORISK SAMLING

FRA BESÆTTELSESTIDEN,
Niels Bohrs Alle 9, 6700 Esbjerg.
Åbent tirsdag kl. 10-12 og torsdag kl. 10-18.

ODENSE HISTORIE 1940-45

Brandts Passage 15,1.tv
5000 Odense C, tlf. 66 19 40 45.
Åbent d.1.lørdag i måneden kl.13-16

FERIEMULIGHEDER:

Anholt: 4. Maj-huset, Gennem Landet 80 A,
8592 Anholt. Ejers af Landsforeningen.
Sengeplads til 12 personer.
Henvendelse til Birthe Fuglsang,
Strandbakkevej 28, 8250 Egå, tlf. 86 22 40 46.
Eller e-mail 2x.fuglsang@oncable.dk
Skriftlig ansøgning, om ophold i højsæsonen
dog senest den 1. februar.